

УДК 378.14

П'янківська І. В.

«КОМПЕТЕНЦІЯ» ТА «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ЯК ПРОВІДНІ ПОНЯТТЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Актуальність дослідження. Швидке входження України в європейський та світовий простір характеризується співставленням із світовими та європейськими стандартами. Сьогодні формування освітніх цілей відбувається не на рівні держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, при цьому основні пріоритети й цілі проголошуються в міжнародних конвенціях та документах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти [9]. Будь-яка держава, що опікується подальшим розвитком усієї соціальної системи, формує свою освітню політику, спрямовану на інтеграцію у міжнародне співтовариство. Це спричинює необхідність перегляду й реформування системи освіти, оскільки вона не відповідає вимогам сучасного суспільства.

Запровадження нових підходів до освітніх навчальних програм розпочалось в 50–х рр. ХХ століття, тоді, коли виникла необхідність не лише володіти знаннями, а й вміти використовувати їх на практиці. Одним з таких інноваційних підходів стало компетентнісно орієнтоване навчання, оскільки воно має результативно–цільову спрямованість. Перш за все, воно пов'язане з опануванням знань, умінь та навичок, спрямованих на здійснення певної діяльності. Тому виникає потреба обґрунтувати і класифікувати необхідні фахівцю компетентності для гармонійної взаємодії з соціальним та природним довкіллям.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчально-виховного процесу, оскільки стосується

особистості студента й може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним студентом певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення цього процесу з моделі, яка існує об'єктивно, для всіх студентів, на суб'єктивні надбання одного студента, що їх можна виміряти [11,с.67].

Поняття компетентнісної освіти прийшло до нас із зарубіжних країн, де цей напрям дослідження активно розвивається як у теорії, так і на практиці, хоча появу цього явища дослідники відносять до 60-х років ХХ ст. Зокрема, видатний російський психолог І. О. Зімняя виділяє три основні етапи становлення компетентнісного підходу в освіті, від введення категорії «компетентність» у науковий обіг до дослідження її як категорії освіти [5, с.35-36].

Вітчизняні науковці також плідно працюють у царині розробки питань із компетентнісного підходу, досліджуючи основні феномени, поняття, процеси. Природно, що компетентнісний підхід в освіті ґрунтується на категоріях «компетенція», «компетентність» та похідних із них. Не всі дослідники проводять чітку межу між ними. Результатом такої зацікавленості цим педагогічним явищем є неоднотайність у тлумаченні основних понять, таких як «компетентність» і «компетенція». Останнє виступає проблемою у науково-педагогічному аспекті. Тому **метою нашого дослідження** є визначення суттєвих ознак понять «компетентність» і «компетенція» на основі аналізу наукових розвідок провідних вітчизняних та іноземних науковців у галузі освіти.

Аналіз останніх публікацій. Ідеї компетентнісно орієнтованої освіти є предметом наукового пошуку багатьох вчених Росії (В. Болотов, І. Зімняя, В. Краєвський, В. Серіков, А. Хуторський та ін.). Аналіз сутності зазначеного феномена, характеристику його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистун, В. Ягупова; уміння вчитися як ключова

компетентність, що характерна для загальної середньої освіти, розкрита О. Савченко; сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О. Овчарук, Я. Кодлюк, К. Корсаком.

Виклад основного матеріалу. Розкриття сутності проблеми розпочнемо з визначення самого терміну «компетентнісний підхід». Серед визначень, що ними оперують різні науковці, варто виокремити такі.

Провідні українські дослідники зазначають, що особливостями навчання на основі компетентності є те, що «навчання сконцентроване на вихідних результатах, а не на вхідних; враховується переважно здатність виконання практичних завдань, але беруться до уваги і знання; навчання у виробничих умовах (принаймні частина навчання відбувається на робочому місці в умовах виробництва)» [4, с.98-99].

На думку В. Болотова «компетентнісний підхід висуває на перше місце не поінформованість учня, а уміння вирішувати проблеми...» [1, с.10].

Російський дослідник Г. Селевко вважає, що «компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багатовекторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору» [14, с.138] (переклад з російської тут і надалі наш – *І. П.*).

Визначення компетентнісного підходу можна знайти і в Законодавстві України. Так, у відповідному Наказі Міністерства освіти та науки України зазначається, що компетентнісний підхід включає в себе «визначення й формування в учнів компетентностей, що дають можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних

сферах і які роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистого успіху. Ключові компетентності становлять основний набір найзагальніших понять, які мають бути деталізованими в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та відносин за навчальними галузями та життєвими сферами... оскільки компетентності є невід'ємною складовою особистості...» [8].

Коротко кажучи, позицію науковців щодо визначення компетентнісного підходу можна звести до таких лаконічних визначень. Компетентнісний підхід в освіті передбачає:

- концентрацію на кінцевих результатах навчання, що перевіряються у виробничих умовах;
- уміння вирішувати практичні завдання;
- конкурентоспроможність у професійній сфері.

Узагальнюючи усі наведені вище положення, ми можемо сформулювати власне визначення компетентнісного підходу в освіті. На нашу думку, **компетентнісний підхід в освіті** – *провідна педагогічна категорія, що передбачає ефективне створення певних педагогічних умов у навчально-виховному процесі, які забезпечують формування уміння вирішувати професійні завдання на основі отриманих знань, умінь та навичок (див. Рис. 1).*

Рис. 1. Компетентнісний підхід в освіті

Основними поняттями, якими оперують, звертаючись до питань компетентнісного підходу в освіті є: «компетенція», «компетентність», «компетентний», «компетентності майбутнього фахівця», «ключові компетентності», «професійна компетентність», тощо. Деякі з них будуть проаналізовані нами нижче.

Спочатку наведемо визначення термінів «компетенція», «компетентний», «компетентність», що пропонує сучасний тлумачний словник за редакцією В. Бусела:

«компетенція – добра обізнаність у чомусь; коло повноважень певної організації, установи чи особи; загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях і здібностях, які набуті завдяки навчанню;

компетентний – який має достатні знання в певній галузі, добре обізнаний, тямущий; ґрунтується на знанні, кваліфікований; має певні повноваження, повноправний, повновладний;

компетентність: як здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання;

бути компетентним – вміти мобілізувати в даній ситуації здобуті знання і досвід» [2, с.449].

Провідний український дослідник О. Ситник зазначає, що варто добре відмежовувати поняття «компетенція» та «компетентність», враховуючи вітчизняні мовні стереотипи. Поняття «компетенція» традиційно вживається у значенні «коло повноважень», «компетентність» пов'язують із обізнаністю, авторитетністю, кваліфікованістю. Виходячи з цього, О. Ситник вважає, що в педагогічному сенсі доцільно вживати термін «компетентність» [15, с.2-9].

Проте, не всі вітчизняні науковці поділяють таку позицію, вважаючи, що обидва терміни мають право функціонувати у педагогічній науці, але кожному з них має відповідати власне визначення. Спроби дослідників дати визначення цим поняттям демонструє різне розуміння ними їх змісту. Аргументуючи свою позицію, наводимо різноманітні трактування поняття «компетенція».

На думку С. Шишова, компетенція означає «загальну здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях і нахилах, які набуті під час навчання» [19, с.30].

Російський дослідник А. Урбанович під компетенцією розглядає «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які ставляться відносно певного кола предметів і процесів й необхідних, щоб якісно та продуктивно діяти щодо них» [17, с.60].

Провідний російський науковець А. Хуторської вважає, що компетенція – це «готовність учня використовувати засвоєні знання, уміння і навички, а також способи його діяльності в житті для вирішення практичних і теоретичних завдань» [18, с.61].

Згідно трактування Г. Селевка, компетенцією є «освітній результат, який виявляється в підготовленості випускника, в реальному володінні ним методами та засобами діяльності, в можливостях справлятися з поставленими завданнями; форма поєднання знань, вмінь і навичок, яка дозволяє ставити і досягати мети в перетворенні оточуючого середовища» [14, с.139].

Здійснивши контекстний аналіз наведених дефініцій, подаємо узагальнені короткі положення поняття «компетенція» у педагогічному аспекті. Суттєвими ознаками категорії «компетенція» є:

- загальна здатність о професійної діяльності;
- сукупність особистісних якостей, необхідних для продуктивної діяльності;
- готовність виконувати практичні завдання;
- підготовленість випускника до реалізації практичних цілей у процесі предметної діяльності.

Розмаїття визначень спостерігається й щодо поняття «**компетентність**». Наведемо деякі з них.

Відома українська дослідниця Г. Данилова розуміє під компетентністю «...здатність приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію при виконанні функціональних обов'язків» [3, с.10].

Згідно думки провідних українських науковців, компетентність вміщує в себе «...не тільки професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації» [4, с.96].

Російський дослідник Н. Сирятов зазначає що під компетентністю слід розуміти «...сукупність індивідуальних здатностей, навичок, професійних умінь і знань, наявність базової освіти і досвіду роботи, стан здоров'я працівника, необхідних для реалізації професійних функцій в межах конкретної посади (професії)» [16, с.33].

А. Хуторської вважає, що компетентність полягає у «...володінні людиною відповідною компетенцією, яка включає її особистісне ставлення до цієї компетенції й предмету діяльності» [18, с.60].

Згідно з професором В. Ягуповим, компетентність – це «підготовленість до здійснення певної професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця, які сприяють цій діяльності» [20, с.6].

На думку Г. Селевка, компетентність це – «...інтегральна якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну і успішну участь у діяльності» [14, с.139].

Для того, щоб сформулювати дефініцію поняття «компетентність», слід виокремити суттєві ознаки, що наводяться сучасними науковцями у визначеннях цієї категорії. В сучасній педагогічній літературі під «компетентністю» мають на увазі:

- здатність приймати рішення;

- особистісні якості до забезпечення необхідного результату на робочому місці;
- сукупність індивідуальних здатностей, необхідних для виконання професійних обов'язків;
- володіння людиною відповідною компетенцією та ставлення до предмету діяльності;
- інтегральну якість особистості, що проявляється у здатності та готовності до діяльності.

Унаочнимо зміст основних положень визначень, наведених вище, у Таблиці 1.

Таблиця 1. Основні елементи понять «компетенція» та «компетентність» у визначеннях деяких вітчизняних та російських науковців

Прізвище науковця	Основні елементи поняття «компетенція»	Основні елементи поняття «компетентність»
В. Бусел	добра обізнаність у чомусь, коло повноважень	здатність виконувати завдання
Г. Данилова	відсутнє визначення	здатність приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію
Г. Селевко	можливість справлятися із завданнями	готовність до діяльності, що базується на досвіді
Н. Сирятов	відсутнє визначення	сукупність індивідуальних здатностей, необхідних для реалізації професійних функцій
А. Урбанович	сукупність якостей особистості, необхідних для продуктивної діяльності	відсутнє визначення
А. Хуторської	готовність виконувати завдання	володіння компетенцією й ставлення до предмету діяльності
В. Ягупов	відсутнє визначення	підготовленість до здійснення певної професійної діяльності
С. Шишов	загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях	відсутнє визначення

Аналізуючи дані, що наведені у Таблиці 1, видно, що підходи до визначення понять «компетенція» та «компетентність» вимагають додаткових наукових розробок.

Вважаємо за доцільне звернутися до питання *системи компетентностей в освіті*. Так, згідно **О. Пометун**, система компетентностей в освіті складається з таких груп:

ключові – тобто надпредметні (міжпредметні) компетентностей, які визначаються як здатність людини здійснювати складні

поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми;

загально-галузеві — їх набуває студент упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі на всіх курсах університету;

предметні компетентності – їх набуває студент упродовж вивчення того чи іншого предмету на всіх курсах університету [13, с.67] (див. Рис. 2).

Рис. 2. Система компетентностей в освіті (за О. Пометун)

Для зарубіжних дослідників особливо актуальною є проблема виокремлення *ключових* компетентностей. Одним з найважливіших теоретичних узагальнень дискусії щодо цього питання представниками ОЕСР (Організація економічного співробітництва і розвитку) стало визначення концептуальної бази у вигляді трьох категорій ключових компетентностей: автономна діяльність; інтерактивне використання засобів; уміння функціонувати у соціально гетерогенних групах [10, с.33].

З іншого боку, у робочій програмі Європейської Комісії «Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська довідкова система» визначено вісім груп (domains) ключових компетентностей, кожна з яких включає визначення, а також перелік відповідних знань (knowledge), вмінь (skills) і цінностей (attitudes). Відтак, до переліку груп (або категорій) ключових компетентностей укладачі програми відносять: спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математичну компетентність і базові компетентності у галузі науки і техніки, цифрову компетентність, вміння вчитися, міжособистісну, міжкультурну і соціальну компетентності, громадянську компетентність, підприємливість, культурне вираження [7, с.20].

Вітчизняні дослідники у царині компетентнісного підходу виділяють такі ключові компетентності: інформаційну, соціально-

психологічну, громадянську, комунікативну, методологічну, життєву, професійну, психологічну (рефлексивну) [6, с.49].

З поданих переліків очевидно, що не всі позиції співпадають. Це пояснюється різницею у підходах до сутності компетентнісного підходу, в основі якої різноманітність просторів концептуалізації: у вітчизняних дослідників – необхідність наукового обґрунтування відповідних понять; в зарубіжних – визначення компетенцій у межах різнобічного соціального діалогу [10, с.35].

Загально визнані сучасними українськими педагогами трактування термінів та окремих концептуальних положень компетентнісного підходу розкриті О. Пометун. Серед них є і такі, що стосуються поняття «ключові компетентності», а саме:

- «ключова компетентність» є об'єктивною категорією, яка фіксує суспільно визнаний комплекс знань, умінь, навичок, стосунків тощо певного рівня, які можуть бути застосовувані в широкій сфері діяльності людини;

- ключові компетентності є інтегральними характеристиками якості підготовки суб'єктів навчання, пов'язаними з їх здатністю цільового осмисленого застосування комплексу знань, умінь, навичок, стосунків щодо певного міждисциплінарного кола проблем;

- основні ознаки життєвих (ключових) компетентностей: 1) поліфункціональність; 2) над предметність і міждисциплінарність; 3) багатомірність; 4) забезпечують широку сферу розвитку особистості [12].

Відтак, поняття «ключова компетентність» є об'єктивною категорією, яка фіксує певний рівень знань, умінь, навичок, які можна застосовувати в будь-якій сфері діяльності. Кожна з таких компетентностей передбачає засвоєння не окремих непов'язаних один з одним елементів знань і вмінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку її набуття є

відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер [13, с.21].

Таким чином, компетентнісний підхід в освіті спрямований на формування та розвиток основних (ключових) компетенцій особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що дасть їй змогу бути компетентною чи некомпетентною в певних питаннях або сфері діяльності.

Висновки

1. В основних положеннях Болонської декларації, Національної доктрини розвитку освіти, наказах Міністерства освіти та науки України ідеться про необхідність підготовки фахівців шляхом реалізації компетентнісного підходу в освіті.

2. На основі проаналізованих психолого-педагогічних джерел з питань компетентнісного підходу в освіті, ми сформулювали власне визначення цього поняття. На нашу думку, компетентнісний підхід в освіті – провідна педагогічна категорія, що передбачає ефективне створення певних педагогічних умов у навчально-виховному процесі, які забезпечують формування уміння вирішувати професійні завдання на основі отриманих знань, умінь та навичок.

3. Розгляд аспектів компетентнісного підходу в освіті пов'язаний із функціонуванням таких понять як «компетентність», «ключові компетентності», «компетенція», «компетентний» тощо. Слід зазначити, що деякі автори не вважають терміни «компетентність» і «компетенція» тотожними, наводячи для кожного окреме визначення.

Piankovska I. V.

**«COMPETENCY» AND «COMPETENCE» AS LEADING CONCEPTS OF
THE COMPETENCE APPROACH**

The article is devoted to the analysis of the leading pedagogical concept of «competence approach». Furthermore, the approaches to its definition, and key categories are considered and generalized. Based on the current researches and publications by Ukrainian and foreign authors, the key elements of the concepts «competency» and «competence» are summarized.

Література

1. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Данилова Г. С. Управління процесом становлення професійної компетентності методиста. – К.: УІПКККО, 1995. – 80 с.
4. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький: ТУП, 2002. – 334 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
7. Локшина О. Розвиток компетентісного підходу в освіті Європейського Союзу // Шлях освіти. – 2007. - №1. – С. 16-21.
8. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2007 року №800 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітньої школи I-III ступенів № 123 м. Харкова» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.mon.gov.ua/laws/MON_800_07.doc
9. Овчарук О. В. Розвиток компетентісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. — К.: «К.І.С.», 2004. – 112с.
10. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентісного піходу в сучасній освіті // Шлях освіти. – 2007. - №4. – С. 32-37.
11. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентісного підходу в українській освіті. — В кн.: «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики» / Під заг. ред. О. В. Овчарук. — К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
12. Пометун О. Запровадження компетентісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти // Вісник. – 2004. - №22
13. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 15-25.

14. Селевко Г. Компетентности и их классификация // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138-143.
15. Ситник О. П. Професійна компетентність вчителя // Управління школою. – 2006. – №14. – С. 2-9.]
16. Сырятов Н. Внутрифирменные профессиональные стандарты как основа функционирования системы управления персоналом предприятия // Менеджмент сегодня. – 2002. – № 4. – С. 28-33.
17. Урбанович А. А. Психология управления: Учеб. пособ. – Мн.: Харвест, 2001. – 640 с.
18. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
19. Шишов С. Е. Понятие компетенции в контексте качества образования // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 2. – С. 30-34.
20. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти // Наукові записки НаУКМА. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота». – Т. 71. – 2007. – С. 3-8.